“Qara qızıl” ağ günlərimizə gur işıq saçır

Azərbaycan tarixən özünün yeraltı və yerüstü sərvətləri ilə bütün dünyada tanınıb. Amma əsrlər boyu xalqımız bu zənginlikdən lazımınca bəhrələnə bilməyib. Xüsusən də neft və qaz kimi təbii sərvətlərimiz uzun illər yadellilər tərəfindən istismar olunub. Yalnız respublikamız tarixi müstəqilliyinə qovuşduqdan sonra xalqımız yeraltı sərvətlərinə sahib çıxıb.

Təsadüfi deyil ki, 30 il əvvəl – 1994-cü il sentyabrın 20-də Bakıda “Əsrin müqaviləsi”nin imzalanması mərasimində Azərbaycanın yeni neft strategiyasının müəllifi, ulu öndər Heydər Əliyev demişdir: “Biz bu müqaviləni imzalamaqla Azərbaycan Respublikasının suveren hüquqlarının bərqərar olunduğunu, Azərbaycanın tam müstəqil dövlət olduğunu, xalqımızın öz sərvətlərinə özünün sahib olduğunu dünyaya bir daha nümayiş etdiririk… Müstəqil Azərbaycan Respublikası öz taleyinin, öz sərvətlərinin sahibi kimi bu əməkdaşlıq sayəsində dünya birliyində, dünya iqtisadi birliyində öz layiqli yerini tutacaqdır”.

Beləliklə, 1994-cü ildən etibarən Azərbaycan Respublikasında həyata keçirilən milli neft strategiyasının uğurlu nəticəsi olaraq ölkədə xarici neft şirkətləri ilə birlikdə kartbohidrogen ehtiyatlarının genişmiqyaslı istismarı və nəqlinin həyata keçirilməsinə başlanılıb. Azərbaycanın yeni neft strategiyasının növbəti mərhələsində “Azəri-Çıraq-Günəşli” yataqlar blokunun neft ehtiyatlarının xarici şirkətlərlə birgə işlənməsindən əldə edilən gəlirlərin toplanaraq artırılması və səmərəli idarə edilməsi, həmin vəsaitlərin öncül sahələrin inkişafına və sosial-iqtisadi baxımdan mühüm əhəmiyyət kəsb edən layihələrin həyata keçirilməsinə yönəldilməsini təmin etmək məqsədilə ölkə Prezidenti Heydər Əliyevin 29 dekabr 1999-cu il tarixli, 240 saylı fərmanı ilə Dövlət Neft Fondu yaradılıb.

Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondu (ARDNF) hüquqi şəxs qismində təsis olunmuş büdcədənkənar dövlət təsisatıdır. Qurumun ali məqsədi tükənən təbii sərvətlərdən əldə olunan gəlirlərin toplanması və Azərbaycan xalqının bugünkü və gələcək nəsillərinin daimi gəlir mənbəyinə çevrilməsi təşkil edir. Bu ideya ulu öndər Heydər Əliyevin “Neft Azərbaycanın ən böyük sərvəti olub, xalqa, özü də təkcə indiki nəslə deyil, həm də gələcək nəsillərə mənsubdur” kəlamı ilə tam səsləşir. Bir sözlə, ARDNF ulu öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə işlənib hazırlanmış yeni neft strategiyasının uğurlu nəticələrinə, ölkənin neft sərvətlərinin səmərəli və məqsədyönlü idarə edilməsinə, karbohidrogenlərin bərpa edilməyən təbii ehtiyat olduğunu nəzərə alaraq onlardan xalqımızın indiki və gələcək nəsillərinin eyni dərəcədə bəhrələnməsinə imkan yaratmaq məqsədilə yaradılıb. Bununla yanaşı, fond Azərbaycanda makroiqtisadi sabitliyin qorunmasına, maliyyə-vergi intizamının təmin edilməsinə, neft gəlirlərindən asılılığın azaldılmasına və qeyri-neft sektorunun inkişafına, eləcə də ölkəmizin sosial-iqtisadi tərəqqisi naminə mühüm ümummilli layihələrin maliyyələşdirilməsinə əvəzsiz töhfələr verir.

Ötən 25 ilə yaxın dövr ərzində Dövlət Neft Fondu institusional quruculuq baxımından böyük inkişaf yolu keçib. Belə ki, fondun normativ-hüquqi bazasının, vəsaitinin formalaşma mənbələrinin və istifadəsi qaydalarının təkmilləşdirilməsi istiqamətində mühüm addımlar atılıb. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin bir sıra fərmanları ilə Dövlət Neft Fondunun fəaliyyətini tənzimləyən əsas qanunvericilik aktlarında edilmiş dəyişikliklərə əsasən fondun formalaşması mənbələrinin təsnifatı genişləndirilib, onun valyuta vəsaitinin saxlanılması, yerləşdirilməsi və idarə edilməsi qaydaları, büdcəsinin tərtibi mexanizmi təkmilləşdirilib.

Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondu real olaraq fəaliyyətinə 2001-ci ilin iyun ayında başlayıb. Bu da fondun fəaliyyəti üçün hüquqi bazanın yaradılması ilə bağlı olub. Məlum olduğu kimi, 1999-cu ilin dekabrında ölkəmiz “Əsrin müqaviləsi” çərçivəsində ilk mənfəət neftini əldə edib. Ötən illər ərzində Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondu ölkədə dövlət proqramlarının və layihələrin icrasına mühüm töhfələr verib. Fond tərəfindən qaçqınlarin və məcburi köçkünlərin sosial-məişət və məskunlaşma problemlərinin həlli ilə bağlı tədbirlərin, Heydər Əliyev adına Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin, Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolunun, Oğuz-Qəbələ-Bakı su kəmərinin, Samur-Abşeron suvarma sisteminin yenidən qurulmasının, Cənub Qaz Dəhlizinin, Türkiyə Respublikasında “STAR” neft emalı kompleksinin tikintisi layihəsində Azərbaycan Respublikasının iştirak payının, həmçinin Azərbaycan İnvestisiya Şirkətinin nizamnamə kapitalının formalaşdırılması kimi tədbir və layihələrin maliyyələşdirilməsi bu baxımdan diqqəti cəlb edir.

Beləliklə, ötən müddətdə fondun vəsaitlərindən “Azəri-Çıraq-Günəşli” yataqlarının işlənməsi üzrə layihədə ARDNŞ-nin iştirak payının maliyyələşdirilməsinə 87,6 milyon manat, Heydər Əliyev adına Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəməri layihəsində Azərbaycan Respublikasının iştirak payının maliyyələşdirilməsinə 298 milyon manat, qaçqınların və məcburi köçkünlərin sosial-məişət və məskunlaşma məsələləri ilə bağlı bəzi tədbirlərin maliyyələşdirilməsinə 2 milyard 702,7 milyon manat, Samur-Abşeron suvarma sisteminin yenidən qurulması layihəsinin maliyyələşdirilməsinə 1 milyard 469,6 milyon manat, Oğuz-Qəbələ-Bakı şəhərinə su kəmərinin çəkilişinə 779,6 milyon manat və Bakı-Tbilisi-Qars yeni dəmir yolu layihəsinin maliyyələşdirilməsinə 748,6 milyon manat ayrılıb.

Bununla yanaşı, fondun xəzinəsindən “Cənub Qaz Dəhlizi” QSC-nin nizamnamə kapitalında dövlətin iştirak payının maliyyələşdirilməsinə 1 milyard 530,3 milyon manat, Türkiyə Respublikasında “STAR” neft emalı kompleksinin tikintisi layihəsində Azərbaycan Respublikasının iştirak payının maliyyələşdirilməsinə 1 milyard 663,3 milyon manat, Xəzər dənizində yeni, müasir üzən qazma qurğusunun tikintisi layihəsində ölkəmizin iştirak payının maliyyələşdirilməsinə isə 904,6 milyon manat vəsait xərclənib. Ölkəmizdə qeyri-neft sektorunun inkişaf etdilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 30 mart 2006-cı il tarixli sərəncamı ilə yaradılmış “Azərbaycan İnvestisiya Şirkəti” Açıq Səhmdar Cəmiyyətinin nizamnamə kapitalının formalaşdırılması üçün tələb olunan 90 milyon manat da Neft Fondunun vəsaiti hesabına təmin edilib.

Azərbaycan dövlətinin məqsədyönlü siyasəti nəticəsində ölkəmiz əsl sahibi olduğu nef kimi əvəzsiz sərvəti insan kapitalına çevirə bilib. Bu məqsədlə ötən illərdə Dövlət Neft Fondunun büdcəsindən təhsilə xeyli vəsait ayrılıb. Təkcə “2007-2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsili üzrə Dövlət Proqramı”nın həyata keçirildiyi dövrdə dünyanın 32 ölkəsinin nüfuzlu ali məktəblərinə qəbul olunmuş 3302 nəfər azərbaycanlı gəncin yaşayış, təhsil haqqı, yol, sığorta, viza və qeydiyyat xərclərinin ödənilməsinə fond tərəfindən 212 milyon 681,4 min manat vəsait xərclənib. Bundan əlavə, “Gənclərin xarici ölkələrin nüfuzlu ali təhsil müəssisələrində təhsil almalarına dair 2022–2026-cı illər üçün Dövlət Proqramı” çərçivəsində ARDNF tərəfindən, ümumilikdə, 52 milyon 783,8 min manat, o cümlədən cari ilin ilk rübü üzrə 3 milyon 204,2 min manat vəsait ayrılıb. Eyni zamanda, “2019-2023-cü illər üçün Azərbaycan Respublikasında ali təhsil sisteminin beynəlxalq rəqabətliliyin artırılması üzrə Dövlət Proqramı”nın maliyyələşdirilməsinə fond tərəfindən 65 milyon 471,9 min manat vəsait xərclənib.

Fondun Azərbaycan iqtisadiyyatında ən böyük rolu onun dövlət büdcəsinə transfertindən başlayır. Bu isə 2003-cü ilə təsadüf edir. Yəni həmin ildən etibarən Azərbaycan xarici şirkətlərlə tərəfdaşlıq çərçivəsində əldə etdiyi ilk neft gəlirlərini dövlət büdcəsi xətti ilə ölkə iqtisadiyyatına, əhalinin həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılmasına yönəldir. Ötən 21 il ərzində fondun vəsaitlərindən Azərbaycan Respublikasının dövlət büdcəsinə, ümumilikdə, 146 milyard 346,2 milyon manat vəsait ayrılıb. Büdcəyə transfert olunan vəsaitlər isə öz növbəsində Azərbaycanın istər infrastruktur, istər elm və təhsil, istərsə də sosial və iqtisadi cəhətdən inkişaf etməsində mühüm rol oynayıb. Yeri gəlmişkən, ilk illərdə ARDNF-dən büdcəyə edilən transfertlər büdcə xərclərinin 8,2 faizini təşkil etdiyi halda, 10 il bundan əvvəl bu göstərici 58 faizə çatıb. 2021-ci ildə isə büdcə gəlirlərinin 43 faizi Neft Fondundan edilən transfert hesabına formalaşdırılıb. Göründüyü kimi, ötən illərdə büdcə gəlirlərində Neft Fondundan daxilolmalar 20 faiz azalıb. Bu isə, heç şübhəsiz, Azərbaycanda iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi, qeyri-neft sektorunun inkişaf etdirilməsi ilə bağlı həyata keçirilmiş məqsədyönlü tədbirlərin nəticəsidir.

Azərbaycanın suveren fondu Dünya Bankı, Beynəlxalq Valyuta Fondu, Amerika Ticarət və İnkişaf Agentliyi, Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası və Mədən Hasilatı üzrə Şəffaflıq Təşəbbüsü kimi beynəlxalq təşkilatlarla iqtisadi siyasət və tərəfdaşlıq fəaliyyəti həyata keçirir. Bu yaxınlarda isə ARDNF investorlar konsorsiumun üzvü kimi dünyanın ən böyük özəl təhsil müəssisələrindən biri olan “GEMS Education” şirkətinə 100 milyon dollar məbləğində yatırım edib. Bütün bunlar fondun qlobal arenada etibarlı investor kimi qəbul edilməsinin göstəricisidir.

Yeri gəlmişkən, Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondu 2018-ci ildə dövlət vəsaitlərinin idarə edilməsi üzrə dünyanın ən nüfuzlu 100 investoru siyahısına daxil edilib. Suveren Fondlar İnstitutu tərəfindən qurumların fəaliyyətlərində tətbiq etdiyi innovasiyalar, xüsusi proqramlar, maliyyələşdirmə mexanizmləri, gəlirlilik göstəriciləri, mövcud şərait, həyata keçirilmiş təşəbbüslər kimi mühüm meyarlar nəzərə alınmaqla tərtib edilmiş qlobal miqyaslı siyahıda ARDNF 10-cu yeri tutub. Bununla yanaşı, beynəlxalq səviyyədə Azərbaycan brendi kimi tanınan Dövlət Neft Fondu dünyanın 60 ən şəffaf suveren fondu siyahısında 4-cü sırada qərarlaşıb.

2017-ci il sentyabrın 14-də “Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı “Azəri”, “Çıraq” yataqlarının və “Günəşli” yatağının dərinlikdə yerləşən hissəsinin birgə işlənməsi və hasilatın pay bölgüsü haqqında düzəliş edilmiş və yenidən tərtib olunmuş saziş”ə əsasən neft hasilatının 2049-cu ilədək davam etdiriləcəyi proqnozlaşdırılır. Eyni zamanda, hazırda işlənmənin ikinci mərhələsində olan “Şahdəniz” yatağında qaz hasilatı ildən-ilə artır. Bütün bunlar isə Azərbaycan iqtisadiyyatının, nəsillərin güvənc yeri olan Dövlət Neft Fondunun xəzinəsinə əlavə gəlirlər gətirəcək.

Mirbağır YAQUBZADƏ
XQ

Məqalə ARDNF-nin yaradılmasının 25-ci ildönümü münasibətilə “Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondunun makroiqtisadi sabitliyin təminatında və ölkə iqtisadiyyatının inkişafında rolu” mövzusunda keçirdiyi müsabiqəyə təqdim olunur.